

UKU MASINGU SUURUSEST JA LÄHEDUSEST

Inimesepoeg valgel laeval. Uku Masing 100. Koostaja Arne Merilai. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu Ülikool, 2010. 528 lk.

Arne Merilai koostatud ning Eesti Kirjandusmuuseumi ja Tartu Ülikooli ühiselt väljaantud ettekandekogumik „Inimesepoeg valgel laeval” ühendab endasse Uku Masingu 100. sünniaastapäeva konverentsidel peetud ettekanded ning üht-teist Masingu-teemalist veel: raamatu lõpetab Vallo Kepi Masingu-triloogia stsenaarium (transkriptsioon). Tegu on mahuka teosega, kus üksjagu eriilmelisi käsitusi nii Masingu isiksusest kui ka tema loomingu, teadustööst, tema vaimsete otsingute seostest jms. Masingu 100. juubel väärib seesugust väljaannet kindlasti, seda enam, et pole ju selge, millal õnnestuks nii palju Masinguga seotud või temast huvitatud inimesi taas saada üheskoos temast kõnelema.

Üks raamatus kõnelejatest (Linnart Mäll) on praeguseks meie hulgast juba lahkunud, teine (Lauri Sommer) aga mainib oma sõnavõtu, et sinne võib jääda tema viimaseks avalikuks sõnavõtuks Masingu teemal.

Raamatu temaatiline liigendatus on selge ja sümpaatne: teretused, usuteadus, luuleteadus, keeleteadus, muinsusteadus, täävitused. Raamatu keskmi- sed neli jaotust vaatlevad Masingule hingelähedasi valdkondi peamiselt konkreetset piiritletud küsimuste kau- du. Mulle olid meeldejäävamateks käsitlused „Uku Masingu 1930. aastate luule värsimõõt ja värsisemantika” (autor Aile Tooming), „Märkusi Uku Masingu ja tema Vana Testamendi prohvetluse käsitluse juurde” (Urmas Nõmmik) või „Džunglilindude maakeel- ne laul” (Karl Pajusalu tõeliselt põnev analüüs luulekogu „Džunglilinnud” murdetäustadest). Samal ajal jääb mõnes kirjutises, nagu näiteks Kalle

Kasemaa „Lõigend Pärsiast”, kõneldu seos Masinguga vaid kaudseks. Raamatu mahukaima, ainulaadseima ja väärtuslikema osa moodustavad aga kogusteost lõpetavad „Täävitused”, kus Masingust kõneldakse kõige laiahaardelisemalt ja läbi isiklike kogemuste prisma.

Tunnusjoon, mis raamatus sisalduvate kõnede ja esseede eriilmelisuse keskel ehk enim silma hakkab, on Masingu käsitlemine mässajana, vaimse revolutsionäärina. Eri kõnelejad annavad sellele eri tõlgendusi: geenius, müstik. Ent geeniused ja müstikud on samuti teatud mõttes mässajad ja revolutsionäärid. Geniaalsus kui selline eeldab pretsedendi loomist, seesugust toimimist või mõtlemist, mille peale keegi varem pole tulnud. Ja samas avab geniaalne vaim uusi tähendusi, uusi teid. Müstikud on enamasti tegutsenud küll teatud traditsiooni raames, ent pole ise sellele traditsioonile allutatud. Müstik eirab, ületab piire – vormipiire, tajupiire, selle maailma reaalsuse piire.

Geeniusi ja müstikuid on pea alati ühtaegu nii põlatud-kardetud kui ka ülistatud – enamasti esmalt põlatud ja pärast ülistatud. Harv pole seegi, et nad on tõelisse auhiilgusse tõusnud alles pärast oma lahkumist. Need tunnusjooned iseloomustavad ka Uku Masingut. Tõnis Lukas lausub raamatut avavas „Teretuste” jaotuses: „Mis tegi ta eriliseks – on see eruditsiooni ja fantaasia koos kasutamine? Lisaks eruditsioonile julgus kombineerida ennenägematut või ettearvamatut” (lk 21). Suure osa oma elust põlustatuna elanud Masing nägi paljusid asju väga teistmoodi kui inimesed ta ümber. Pole vist õieti valdkonda, kus see väide ei kehtiks. Teoloogiaski, Masingu keskses tegevusvaldkonnas, oli Masingu käsitus kristlusest ja Jumalast tavapärastest kristlikest arusaamadest sedavõrd erinev, et olen imestanud selle innukuse üle, millega kristlik kirik Masingut

tänapäeval omaks võtab. Ka kõnealuse raamatu „Inimesepoeg valgel laeval” põhjal näib, et Masing võinuks sama hästi ühise keele leida budistide või mõne uuesoteerilise suunaga, pärineuks ta ise vaid teistsugusest sotsiaalkultuurilisest keskkonnast. „Ka Jumal on ju ainult *osutus* või *tingmärk*,” ütleb ta näiteks (lk 52). Või siis: „Lõpmatu aegruum ei ole midagi muud kui Jumal, ainult isiklikud kvaliteedid on maha arvatud, need mis inimene antropomorfelt juurde on pannud” (lk 53). Selline abstraktsus Jumala käsitlemisel on küllalt lähedane impersonalistlike transtsendentalistide koolkondadega Indias või mujal. Siinkohal võiks õieti küsida, kas Masing oli geenius või siis lihtsalt väga laia haardega mõtleja. Vastuse annab sellele küsimusele küllap igaüks ise, ent arvan, et küsida sedasi tasuks.

Sest geeniusete, nagu ka kangelastega on seotud veel üks huvitav sotsiaalne fenomen. See on see, et rahvas vajab nende olemasolu. Nende najal, kes suured kas vaimus või jõus, on võimalik tunda endki suurema, tähtsama ja paremana. Tänapäeval väljendub see eriti eredalt spordis, kus võidukad sportlased on rahva sangarid. Vaimuini-mestega on lugu veidi teine, ent sarnane fenomen toimib ka siin: nendegi ülistamine aitab meil kinnistada soovitud pilti oma kollektiivsest identiteedist, kui näeme neis avaldumas rahva ja mitte pelgalt indiviidi kvaliteeti. Siit on aga mõistagi vaid väike samm isikukultuseni ning teise inimese mõtteloomekasutamiseni omaenda hiilguse rõhutamiseks. Siira tänutunde koha võib võtta tühi kiitus.

Julgen mõelda, et raamatus „Inimesepoeg valgel laeval” leidub mõlemat, mis seesuguse juubelivaljaande puhul on ilmselt paratamatu. Rõõmustavam on aga see, et kõige muu kõrval on siin Masingu nägemuste ja loometöö kriitilist analüüsi, s.t käsitlusi, mis ei lähtu

aksiomaatilisest eeldusest, et Masing oli geenius, õpetaja. Rõõmustav on see asjaolu mitte seepärast, et näeksin kriitilisuses väärtust omaette, vaid kuna selline lähenemine aitab meil Masingu peaaegu müütilisest suurusest tagasi inimlikule tasandile tuua ning mul isiklikult on usku, et just sel viisil Masingule lähenedes on meil rohkem võimalust tema tööst, mõtteist, loomingu ja elust vaimustuda, innustuda, nägemises kasvada. Selline lähenemine kajastub näiteks raamatu koostaja Arne Merilai enda essees, samuti on sama temaatikat oma kõnes ära märkinud Lauri Sommer, öeldes: „Elujõuline kultuur ei vaja oma suurmeeste kuulutajaid, vaid pigem mitmekylgselt inspireeritud inimesi eri tegevusaladelt” (lk 355). Suurkujude vabastamine nende automaatsest nimbusest võimaldab meil neile kergemini läheneda, aga tagab ka selle, et kultuur püsib elusana, s.t muutuvana, ega tardu mõneks staatiliseks hiilguseks. Sommer jätkab: „Tema luule elas õhukestes esmatrykkides... ning kirjutusmasinal ymber löödud käsikirjades, mida reliikviatena edasi anti – neis oli sees kas autori kujunduslik taotlus, kirjastaja ind või lugeja huvi. Aga suurtes takkajäreletelistes, kus ei osata piiri pidada ja valida, luule pahatihti lämbub. Raamatute kompositsioon on raskepärane. Algaja Masingu-lugeja ei jõua sadu lehekylgi haarata ja nädalate kaupa selekteerida. Täna vajaks ta sissejuhatavat valikut, esimest vapustust” (lk 361).

Mul jääb üle vaid nõustuda. Eelöeldu valguses võib Masingu põlustatuses näha talle ka omamoodi õnnistust – seda mainivad mitmedki raamatus kõnelejad. Raskus võib olla hüvang ja üks suurmehe võimeid on näha saatuses kõrgemat otstarvet. Nii või teisiti, vaevalt oleks Masingule suurejooneline kiitus ja aupaistesse säädmine ta enda juuresolekul nii väga meeldinud, nagu

ilmestab hästi Ilmar Vene kirjeldus Masingu suhtumisest Goethesse: „Goethet ülistati nii ohtralt, et Masing ei suutnud teda tähelepanuvääriliseks pidada” (lk 387).

Masingu ja tema tunnustamisega seotult meenub mulle veel Indiast pärit *bhakti* (pühendumusliku alistumise-ülendumise) traditsioonist pärit ütlus: „Varja oma õpetajat.” Selle ütluse mõte seisneb selles, et tõeline õpilane ei esi- ne kunagi sellega, kelle õpilane ta on, s.t ta ei püüa ennast oma õpetaja varal suuremaks teha. Pigem üritab oma suutlikkuse piires ellu viia õpetajalt saadud tarkusi. Kummaline tundub mulle sõnavõtt, mis Masingu enda asemel keskendub pigem sellele, kuidas kõneleja on Masingu täpsem ja väärikam järgija kui teised tema austajad. Sest üks kõnealuse raamatu väärtusi on mu meelest just see, et lugeja saab võimaluse näha, kui paljusid erinevaid eesti kultuuriinimesi Uku Masing on mõjutanud ja seega kuidas Masingu „külvatu” on omasoodu edasi arenenud ja omakorda külvanud uusi seemneid järgmistesse põlvkondadesse ja inimestesse. On ju kindlasti Eestis inimesi, keda pole otseselt mõjutanud Masing, küll aga Masingult saadu Kaplinskis, Runnelis jt. Võib-olla just selles tuleks näha Masingu paljuarutletud missiooni: teatud loometeede ja mõttesuundade lahti lükkamist eesti kultuuriruumis. Lõpuks ei olnud ju ka Masing eikuskilt tekkinud sähvatus, temalgi olid omad juured, ehkki vahel üsna varjatud; temagi oli kild suuremast ter- vikust, temagi oli vahendaja. Ilmar Vene võtab oma traktaadi „Kahtlemis-ajastu kristlane” kokku näiteks järgnevalt: „Ka Masing kuulus romantikute lapselaste hulka. Muidugi poleks selline päritolu talle meeldinud, aga mis tähtsust saab meie meeldimustel olla? Päritolu kuulub nähtuste hulka, mis saab meile osaks, ilma et me endi suhtumised vähimalgi määral arvesse

tuleksid” (lk 439). Muide, Vene „Kahtlemisajastu kristlane”, mida Arne Merilai eessõnas raamatu üheks kõrghetkeks nimetab, on tõepoolest väga väärt lugemine juba ainuüksi Euroopa kultuuri- ja usundiajaloo käsitlese pärast. Leian, et tegu on ühe põnevaima seesuguse käsitlesega eesti keeles.

Kokkuvõttena võib korrata, et „Inimesepoeg valgel laeval” on Masingu

mälestusele kohane raamat. On ilmselge, et neil, kelle riiuleis Masingu teosed aukohal seisavad, saab seal seisma ka see raamat. Aga ka neile, kes Masinguga nii tuttavad ei ole, pakub „Inimesepoeg valgel laeval” huvitavaid sisseväärtusi selle suure vaimu maailmapilti ja arvamistesse.

MATHURA